VITA CONSTANTINI

Cristina Veronica Andreescu, Assist. Prof., PhD and Roxana Corina Sfetea, Prof., PhD,
"Carol Davila" University of Medicine and Pharmacy, Bucharest

Abstract: The beginning of the fourth century is the period of a maximum influence of the great historian of the Church, called the "father of the Ecclesiastical History", Eusebius of Caesarea. Life of Constantine, commonly called after the Latin translation Vita Constantini or De vita Constantini, is more than a simple statement of the facts of life and the emperor, moving towards a panegyric, a eulogy of Constantine the Great offered by Eusebius. A fact worthy of being highlighted is related to the choice of the information presented about the Christian emperor, Eusebius avoiding to enumerate all the victories, deeds or laws of Constantine and focusing only on those facts that were well pleasing in the eyes of God.

Keywords: history, panegyric, emperor, Church, faith.

Constantin cel Mare este primul împărat roman care devine creştin şi care, mai mult decât atât, încheie ultima mare persecuţie anticreştină, proclamând libertatea cultelor şi favorizând creştinismul. În ceea ce priveşte viaţa lui Constantin cel Mare sursele nu sunt foarte numeroase, amintim doar *Res gestae* a lui Ammianus Marceinus, istoricii Aurelius Victor şi Eutropius (mijlocul secolului al IV-lea) şi Epitome de Caesaribus (sfârşitul secolului al IV-lea).

O sursă extrem de valoroasă este cea a întemeietorului istoriografiei ecleziastice, episcopul Eusebius de Cesareea, care publică la puţin după moartea împăratului, spre 340, lucrarea *Vita Constantini*. Iniţial, opera a fost subiectul mai multor controverse, autorul fiind acuzat de inveţii iar lucrarea că ar fi un fals. În cele din urmă, s-a arătat că *Vita Constantini* nu reprezintă un fals, iar opera alături de *Istoria bisericească* a lui Eusebius şi tratatul lui Lactanţiu *Despre moartea persecutorilor* oferă informaţii viabile asupra vieţii marelui împărat.

Renumele lui Constantin se datorează într-o măsură succeselor militare şi reformelor (care sunt, de fapt, o continuare şi o completare a schimbărilor efectuate de Diocleţian), dar mult mai mult este asociat cu atitudinea sa faţă de creştinism. Ajutorul oferit de împăratul Constantin a făcut posibilă transformarea creştinismului din religie persecutată în religie dominantă şi favorizată de însăşi conducătorul statului.

Trecerea la creştinism a lui Constantin poate fi explicată printr-un cumul de factori: influenţa mamei, înrâurirea produsă de viziunea crucii, influenţa politică, crearea unei unităţi care să-i consolideze cât mai bine puterea.

Tatăl lui Constantin, Constantius Chlorus, abordase o politică de toleranţă faţă de creştini, pe care nu-i persecutase, pe parcursul domniei sale, până în 306. Această toleranţă a avut două cauze: moderaţia conducătorului (Chlorus fiind un personaj înclinat spre pace) şi slăbirea creştinismului în diocezele occidentale ale Imperiului.

Nu trebuie uitată influenţa mamei, cea care l-a sprijinit şi care, în spiritul religiei creştine, a călătorit în Palestina, unde s-a îngrijit de unele construcţii la locurile sfinte, în

BDD-V638 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:02:43 UTC)

primul rând la Ierusalim. Mama sa, în urma unui miracol, descoperă şi Adevărata Cruce care, ulterior a fost lăsată în incinta complexului de biserici construit de Constantin pentru a marca locul calvarului şi al Mântuirii. Mai târziu, împăratul Theodosie va ridica pe Golgota o cruce de aur, fapt care va contribui la sporirea prestigiului acestei relicve. Capturarea Ierusalimului de către perşi, la începutul secolului al VII-lea, şi recuperarea, apoi, de către împăratul Heraclios, a Crucii Sfinte au fost evenimente care au contribuit la sporirea popularităţii acestei relicve. Semnificând victoria lui Hristos asupra morţii, crucea a devenit un simbol al biruinţei, însuşit de împăraţii bizantini, ca şi de monarhii occidentali. După cum nota Georges Duby, "gestul de a comanda orfevrierilor cruci de aur şi a le dărui Bisericilor a fost multă vreme apanajul împăraţilor şi al regilor. Acest monopol se va dispersa treptat, la fel ca şi alte drepturi regale, aşa încât, în cursul secolului al XI-lea, portul crucii se răspândeşte şi în popor, participanţii la Cruciada I având toţi acest însemn."[1]

După ce rămâne singur împărat, Constantin se preocupă de menţinerea integrităţii şi unităţii Imperiului. Pentru a putea realiza această unitate, el este convins că singura soluţie o reprezintă o religie unică, pusă în slujba statului. De aceea, anulează toate dispoziţiile lui Licinius împotriva creştinilor, creând un spaţiu favorabil acestei religii şi în Orient, nu numai în partea occidentală a Imperiului. Un pas deosebit de important pe care îl face Constantin este de a prelua conducerea supremă a treburilor bisericeşti, urmărind şi în domeniul religios aceeaşi conducere unică pe care o realizase pe tărâmul politic.

Hotărârile (*canones*) de la Sinodul de la Niceea capătă putere de lege şi sunt aduse la cunoştinţă în toate provinciile Imperiului roman. Astfel, se confirmă integrarea bisericii în aparatul de stat. Activitatea politică a împăratului era nedespărţită de cea religioasă. Ca imperator roman, el rămâne legislator şi comandant suprem al armatei; ca basileu, el este – asemenea monarhilor orientali – autocrat; iar în calitatea sa de şef al unui imperiu creştin, el este reprezentantul lui Dumnezeu, *isapostolos* (titlu dat lui Constantin în urma Conciliului de la Niceea), adică, egal în rang cu apostolii. În conformitate, orice jignire adusă împăratului era considerată sacrilegiu, iar răzvrătirea împotriva autorităţii era pedepsită cu excomunicarea. Barnea considera această etapă caracterizată prin recunoaşterea împăratului ca şef suprem al bisericii drept deschiderea căii cezaropapismului bizantin, cu expresia cea mai puternică în secolul al VI-lea, sub Iustinian.

Începutul secolului al IV-lea este perioada de maximă influenţă a marelui istoric al Bisericii, supranumit "părintele istoriei ecleziastice", Eusebiu de Cezareea. De-a lungul vieţii, a scris numeroase lucrări şi in alte domenii, fiind cunoscut şi ca exeget, teolog, apologet şi polemist. Din operele sale, se poate deduce o înclinare deosebită spre cultură, spre erudiţie, distinsă prin o cunoaştere profundă a Scripturii, a istoriei, literaturii antice sau a filosofiei. Lucrările sale sunt importante prin marea masă de informaţii culese din arhive, în bună parte azi dispărute. De aceea, Eusebiu contează azi mai cu seamă ca istoric. Dintre opere, se remarcă scrierile biblice şi exegetice (*Întrebări şi răspunsuri în Evanghelii, Onomasticonul*), scrierile apologetice (*Introducere elementară generală la Evanghelie, Preparatio evangelica, Theophania*), scrierile dogmatice (*Apărarea lui Origen, Contra lui Marcel episcop de Ancira*), discursurile şi predicile (*Discursul festiv la aniversarea a 30 de ani de domnie a*

[1] Georges Duby, *Vremea catedralelor. Arta şi societatea, 980–1420*, ediţia a II-a, revăzută, traducere de Marina Rădulescu, Bucureşti, 1998, p. 118

BDD-V638 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:02:43 UTC)

împăratului Constantin (Tricennalia)), scrisorile şi scrierile istorice (*Cronica, Istoria bisericească*).

Anul naşterii nu se cunoaşte, probabil se poate fixa în intervalul 260-264, iar locul naşterii trebuie să fi fost Cezareea Palestinei. Eusebiu a fost botezat la Cezareea şi tot aici a primit primele îndrumări religioase, iar Credo (simbolul), pe care mai târziu îl va prezenta Sinodului I ecumenic de la Niceea, l-a învăţat aici. Eusebiu a fost hirotonit preot aici de episcopul Agapius al Cezareei. După Sinodul I ecumenic de la Niceea activitatea lui Eusebius devine mai intensă, din această perioadă datând şi lucrările mai importante: *Viaţa lui Constantin, Discursul festiv la 30 de ani de domnie (Tricennalia)* şi *Discursul rostit cu prilejul sfinţirii Bisericii Sfîntului Mormînt de la Ierusalim*. Aceasta este perioada în care Eusebiu devine unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori şi prieteni ai împăratului Constantin, căruia îi influenţează adesea politica religioasă.

"[…] Eusebiu s-a bucurat de o deosebită trecere pe lângă împăratul Constantin. Ca unul care cunoscuse perioada cruntă a persecuţiilor şi daunele imense aduse Bisericii, Eusebiu vedea în Constantin pe omul providenţial, ajuns să reglementeze raporturile dintre Stat şi Biserică. Constantin era, în concepţia lui Eusebiu, trimisul Providenţei divine, întruparea calităţilor de conducător ideal. De aceea, el s-a pus cu totul în serviciul lui Constantin, sprijinind acţiunile acestuia în favoarea Bisericii, scriind lucrări menite să-i glorifice faptele în toate domeniile. Eusebiu a devenit un fel de scriitor de curte al lui Constantin. Glorificarea lui Constantin este făcută mai cu seamă în *Vita Constantini* şi *Laus Constantini (Tricennalia),* unde acesta apare ca alesul lui Dumnezeu şi împăratul ideal."[2]

Viaţa lui Constantin, denumită în mod curent după traducerea din latină *Vita Constantini* sau *De vita Constantini,* este mai mult decât o simplă expunere a vieţii şi faptelor împăratului, ci se îndreaptă către un panegiric, un elogiu al lui Eusebiu adus lui Constantin cel Mare, în care autorul vedea întruchiparea trimisului lui Dumnezeu pe pământ pentru a putea elibera Biserica de persecuţii. În viziunea lui Eusebiu, Constantin întrupează fericit toate idealurile creştine la care au aspirat toţi credincioşii, de la înalţii prelaţi până la umilii supuşi, cu toţii zdruncinaţi de perioada de frământări religioase.

Titlul deosebit pe care i-l acorda împăratului se regăseşte încă de la sumarul capitolelor, unde Constantin este numit "fericit împărat", iar viaţa lui este "plăcută lui Dumnezeu". Şi mama sa şi-a petrecut viaţa într-un mod "plăcut lui Dumnezeu": "Aşa s-a sfârşit maica împăratului, fiinţă vrednică de necurmata noastră aducere-aminte, atât pentru faptele ei plăcute lui Dumnezeu, cât şi datorită mlădiţei celei fără de pereche şi minunate căreia-i dădu-se ea viaţă." (p.134)

Lucrarea lui Eusebiu este formată din patru părţi. Prima parte începe cu o introducere, în care este prezentat scopul lucrării, apar după aceea, amănunte legate de domnia tatălui lui Constantin, Constantinus Chlorus şi amănunte despre tinereţea lui Constantin, până când preia puterea imperială. Se aminteşte şi de victoria împotriva lui Maxenţiu, pe care a obţinut-o cu ajutorul crucii, care i s-a arătat pe cer şi care a avut un rol hotărâtor în convertirea sa. "Malurile apei fuseseră unite chiar (din porunca lui) Maxenţiu cu un pod de vase bine întocmit, care însă - în ciuda speranţelor lui de a-l putea nimici acolo pe (împăratul cel) plăcut

[2] Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare,* Studiu introductiv de Prof. dr. Emilian Popescu, Editura Institutului Biblic şi de Misiune ortodoxe Române, Bucureşti, 1991, p.11

BDD-V638 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:02:43 UTC)

lui Dumnezeu - avea să se prefacă în unealtă a propriei sale pierzări." (p.75) "Unde se arăta semnul acela, acolo o luau şi duşmanii la fugă, urmăriţi de învingători. Luând împăratul aminte la aceasta, pe oriunde se întâmpla să-şi vadă oastea ajunsă la strâmtoare, a poruncit ca biruitorul şi mântuitorul însemn să fie purtat într-acolo în chipul leacului aducător de izbândă; iar biruinţa nu se lăsa aşteptată, căci voia lui Dumnezeu îi oţelea şi-i învigora pe cei ce luptau (de partea lui), redându-le tăria." (p. 90)

După zece ani de domnie, Constantin se îndreaptă politic către orient, unde Galeriu, Maximin Daia şi Liciniu persecută pe creştini.

Cartea a doua prezintă războaiele dintre Constantin şi Liciniu, cu victoria lui Constantin, ajutat de Dumnezeu. În urma victoriei, dă numeroase decrete în favoarea creştinilor.

Cartea a treia pune faţă în faţă pe împăratul creştin Constantin (ajutat de crucea sfântă) şi pe ceilalţi împăraţi persecutori. Este redat episodul sinodului de la Niceea din 325 şi opera de construcţie de lăcaşuri de cult, începută de Constantin şi de mama sa.

Cartea a patra relatează fapte ale lui Constantin în folosul statului, nelăsând deoparte latura credincioasă a împăratului, care îşi petrece timpul în rugăciuni. "Şi cum se ţinea departe de tot ce i-ar fi putut face viaţa uşoară şi plăcută, se călea în posturi, trupul strunindu-şi-1; iar acum se străduia să-L înduplece pe Dumnezeu prin rugăminţi stăruitoare să Se milostivească de el, să-i vină în ajutor - (dar) şi să împlinească ce-Şi va fi pus El în gând să facă." (p.93) "Oricât de necrezut ar părea, iată, aşa a ajuns împăratul învăţătorul de viaţă religioasă al oştii sale, înălţând cu ea rugăciuni pline de fervoare şi inspirate, potrivite dumnezeieştilor predanii, adică înălţându-şi braţele spre cer, iar privirile cugetului şi mai sus, spre împăratul cel mai presus de ceruri, chemându-L în rugăciunile sale drept dătătorul său de biruinţă, Mântuitorul, Strajă şi ajutorul Său." (p. 199)

Cuvântul lui Dumnezeu şi opţiunea pentru creştinism ale împăratului sunt exemplificate de Eusebiu prin parabole şi întrebări retorice, toate cu o finalitate previzibilă: crearea unui model monarhic, principe credincios şi dornic de a-şi acumula nu bogăţii pământeşti, ci cele nestricate de vreme, în cer. "Mai mult decât atât. Lucrurile acelea atât de râvnite de lume - vreau să spun: aurul şi argintul şi pietrele (preţioase), a căror frumuseţe pe noi ne uimeşte - el nu le ţine drept mai mult decât nişte pietre de rând, sau decât o materie oarecare, fără valoare (adică tocmai ce sunt ele, în realitate), de nici un ajutor în lupta noastră cu năvala răului. Într-adevăr, ne pot ele vindeca de boală?" (p. 187) "Aceasta este, de fapt, raţiunea şi cauza deosebirilor legate de nobleţea şi de puterea făpturilor. Cine va vrea să ia aminte cum trebuie, găsi-vă în ele prilej de întărire şi de binecuvântare mare; dar proştii, nemulţumitorii, pentru semeţia lor îşi vor atrage cuvenita pedeapsă." (p. 258)

Ultimii ani de viaţă şi de domnie sunt prezentaţi în sfinţirea Bisericii Sfântului Mormânt şi aniversarea a 30 de ani de domnie. Apar informaţii legate de cei trei fii ai împăratului, crescuţi în frica lui Dumnezeu şi, în final cinstirea după moarte, remarcându-se faptul că el a fost cel mai credincios dintre toţi împăraţii romani. "Împăratul, care se vedea moştenit - după chipul treimic - de trei fii plăcuţi lui Dumnezeu, şi care, din decadă în decadă, îi ridicase la marea cinste a împărtăşirii domniei, a socotit această a treizecea aniversare a sa drept foarte potrivită spre a-şi arăta recunoştinţa înaintea împăratului tuturor. În acest scop a hotărât el tot pentru atunci şi data sfinţirii locaşului înălţat de el cu atâta râvnă şi dragoste de frumos la sfântul mormânt din Ierusalim." (p. 165)

BDD-V638 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:02:43 UTC)

Scopul lucrării, aşa cum se menţionează în lunga introducere făcută de Eusebiu este de a reprezenta o glorificare a împăratului. Autorul speră ca prin expunerea drumului lui Constantin, drum presărat cu fapte plăcute lui Dumnezeu şi trasat de geniul său, să poată compune un portret pe măsura vredniciei împăratului, mai ales că a avut privilegiul de a-l cunoaşte şi de a fi parte la binefacerile sale.

"Faptul acesta 1-a învederat - prin limpezi judecăţi vădite – Dumnezeu însuşi, Cel proslăvit de Constantin, fiind necurmat alături de el atât la începutul cât şi în cursul şi la sfârşitul domniei lui, şi făcând din el un învăţător priceput în a ne da nouă, muritorilor, o pildă de credinţă în Dumnezeu, într-adevăr, dintre toţi stăpânitorii care vor fi existat cândva şi al căror nume ne va fi ajuns la auz, numai pe acesta l-a făcut El aidoma unui măreţ luminător ceresc şi unui vestitor cu răsunător glas al neînşelătoarei credinţe; numai lui i-a învederat Dumnezeu - prin mulţimea bunătăţilor cu care l-a înzestrat – chezăşia credinţei dovedite." (p. 62)

Un fapt vrednic de a fi subliniat este legat de alegerea materialului informaţional despre împăratul creştin, Eusebiu de Cezareea evitând a înşira toate biruinţele, toate faptele sau toate legile lui Constantin şi oprindu-se doar asupra acelor fapte de bine care au fost plăcute lui Dumnezeu. "De aceea socot că ar fi foarte de folos (şi chiar de trebuinţă) să alcătuiesc această scriere închinată geniului unui împărat şi totodată unor fapte plăcute lui Dumnezeu, împăratului celui mai presus de toate." (p. 63) "Or, stilul istorisirii mele - chiar de s-ar întâmpla să aibă de suferit din comparaţia cu măreţia subiectului însuşi – va avea oricum de câştigat în strălucire, chiar numai din simpla înşirare a unor fapte de merit; pe de altă parte, consemnarea unor istorisiri atât de plăcute lui Dumnezeu de bună seamă că nu va rămâne fără ecou, ci, dimpotrivă, tuturor celor cu o bună aşezare sufletească le va prilejui o lectură cât se poate de folositoare." (pp. 63-64) "Rostul străduinţelor ce-mi stau înainte este să povestesc şi să trec în scris numai lucrurile care ţin de acel fel de viaţă ce îi este plăcut lui Dumnezeu." (p. 64) "Cu sprijinul Duhului lui Dumnezeu, buna lui zestre sufletească 1-a ajutat să scape de acolo şi să aleagă calea credinţei şi a vieţii celei plăcute lui Dumnezeu, mai ales că şi bunul zel al părintelui său fusese pentru copil un îndemn să urmeze binele. Doar şi Constanţiu, părintele său – întrucât cuvine-se ca, venind vremea, să împrospătăm şi amintirea lui - a fost unul dintre cei mai de seamă împăraţi ai timpului nostru. Iată de ce se şi cade să şedem puţin de vorbă despre lucrurile care de la părinte venite, i-au înfrumuseţat fiului zestrea." (p. 65)

Figura lui Constantin cel Mare a fost una deosebit de complexă, un amestec de valori politice şi religioase surprinse remarcabil de către Eusebiu de Cezareea. Moştenirea culturală a acestui mare imperator este impresionantă, iar pe tărâmul religios atribuţiile pe care trebuiau să le preia urmaşii lui Constantin cel Mare vizau combaterea ereziilor şi a invaziilor barbare, tocmai pentru a nu ştirbi din măreţia Imperiului şi a păstra integritatea creştină. "Dintre toţi împăraţii Romei, Constantin a fost singurul care L-a proslăvit pe Dumnezeu, împăratul a toate, cu o atât de mare dăruire; el singur a mărturisit şi a răspândit făţiş, tuturor, învăţătura lui Hristos; el singur a proslăvit Biserica Lui, aşa cum nimeni nu mai făcuse vreodată; el şi numai el a spulberat rătăcita credinţă cea în mulţi zei, (stârpind-o) cu totul. El a desfiinţat toate formele de idolatrie, şi a fost singurul învrednicit atât în timpul vieţii cât şi după moarte cu asemenea dovezi de preţuire cum nu i-au fost date niciodată nici unui elin, nici unui barbar, ba chiar nici măcar vreunuia dintre romanii cei mai de seamă; asemenea om nu s-a mai pomenit din adâncurile vremilor." (p. 178)

BDD-V638 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:02:43 UTC)

Bibliografie:

Barnea, Ion, Iliescu, Octavian, *Constantin cel Mare*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1982

Diehl, Charles, *Istoria Imperiului Bizantin*, Editura Scorilo, Craiova, 1999

Duby, Georges, *Vremea catedralelor. Arta şi societatea, 980–1420*, ediţia a II-a, revăzută, traducere de Marina Rădulescu, Bucureşti, 1998

Eusebiu de Cezareea, *Viaţa lui Constantin cel Mare*, Studiu introductiv de Prof. dr. Emilian Popescu, Editura Institutului Biblic şi de Misiune ortodoxe Române, Bucureşti, 1991

Lemerle, Paul, *Istoria Bizanţului*, Editura Universitas, Bucureşti, 1998

Mazilu, Dan Horia, *Recitind literatura română veche*, volumul I, Editura Universităţii Bucureşti, Bucureşti, 1994

BDD-V638 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 16:02:43 UTC)